

Activitats

V Jornades d'Etnobotànica en Llengua Catalana

Tradició i innovació en les relacions entre llengua, cultura i natura

AMPOSTA, 2010

Esperança Carrió Cabrer i Joan Vallès Xirau

Laboratori de Botànica, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona

Del 18 al 20 de juny de 2010 es va celebrar a Amposta (Montsià, Catalunya) la cinquena edició de les Jornades d'Etnobotànica en Llengua Catalana, sota l'organització del Museu Comarcal del Montsià i el Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona. Aquestes trobades, de periodicitat biennal, són un fòrum d'intercanvi d'informació i idees entre investigadors, estudiosos i aficionats de l'etnobotànica que s'expressen en llengua catalana. Hi va haver una assistència d'una norantena de persones (amb una mitjana de cinquanta assistents per sessió), provinents de diversos llocs de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears (a més d'alguna participació esporàdica des d'altres territoris).

L'etnobotànica, com a ciència que estudia la relació entre les societats humanes i les plantes, té una gran diversitat de temes i d'aproximacions, que han quedat reflectits en aquesta edició, i també en les anteriors, celebrades a Torrent (Horta Sud, País Valencià, maig de 2001), Viladrau (Osona, Catalunya, maig de 2004), Xixona (Alacantí, País Valencià, maig de 2006) i Artà (Llevant de Mallorca, Illes Balears, maig de 2008); de la darrera, hom en pot veure una ressenya a Carrió i Vallès (2010).

■ Cartell de les V Jornades d'Etnobotànica en Llengua Catalana.

En aquesta cinquena edició de les jornades hi han col·laborat l'Ajuntament d'Amposta, la Institució Catalana d'Història Natural, el Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana de la Generalitat de Catalunya, el Parc Natural del Delta de l'Ebre, el Grup de Recerca Científica de les Terres de l'Ebre, els laboratoris Eladiet i el Col·legi de Farmacèutics de Girona. Això ha permès una bona organització i, a la vegada, mantenir la tradició de les anteriors edicions de no cobrar quota d'inscripció. Cal mencionar que, a diferència d'altres congressos que són organitzats per alguna societat de l'especialitat concernida, en aquestes

jornades no hi ha cap associació formal al darrere, i el grup de persones que va contribuir a mantenir-ne la vigència vol continuar oferint als interessats la inscripció a les Jornades com, per posar un símil de caire etnobotànic, als mercats hom ofereix a títol gratuït juldert als compradors.

L'esquema de treball i les activitats realitzades en aquesta cinquena edició de les Jornades van ser bàsicament similars als de les anteriors. El programa es va desenvolupar en un acte inaugural, tres sessions de presentació de ponències per part dels assistents i una sortida botànica pel delta de l'Ebre. Dos dinars plenaris (amb fideuada i arrossos, i amb degustació de ratafia, de licors de gitam i beatamaria, i de la tisana del Papa Luna) i les pauses de les sessions de comunicacions (amb pastissos del Montsià) van acostar els assistents de les jornades a l'etnogastronomia (amb un fort component etnobotànic) de les terres germanes del sud català i el nord valencià.

La sessió inaugural de la trobada no va pas ser únicament protocol·lària. El biòleg i director del Museu Comarcal del Montsià, Àlex Farnós, va tractar alguns aspectes de l'etnobotànica de la comarca; concretament, va comentar la tradició de les catifes de flors de Corpus. Joan Vallès, catedràtic de Botànica de la Universitat de Barcelona i

coordinador d'un grup de recerca en etnobotànica, va congratular-se de la continuïtat de les Jornades, tot assenyalant-ne algunes característiques que es desenvolupen en aquest text. El regidor de Medi Ambient de l'Ajuntament d'Amposta, Josep Manel Ferré, va donar la benvinguda als assistents i va relacionar l'etnobotànica amb el medi físic i humà. Ramon Fontdevila, director del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, va fer una aproximació a l'etnobotànica a casa nostra des de les ciències humanes. Finalment, el president del Consell Comarcal del Montsià, Joan Castor, va fer una demostració pràctica de saber etnobotànic tot esmentant una llista de noms locals de plantes.

Les comunicacions van ser 40 (un rècord per a aquestes jornades, com ho ha estat també el nombre d'inscrits, 91) i van abastar molts temes, sobretot dedicats als territoris de llengua catalana, però també a d'altres com la Comunitat de Madrid, Astúries i el Brasil. Varen ser estructurades en cinc blocs temàtics, repartits en dues jornades.

El primer bloc es va dedicar als recursos en xarxa i la metodologia. La primera ponència, però, va tenir un caire més emotiu, ja que es va presentar la trilogia d'una de les obres botàniques més completes que s'han fet a les Terres de l'Ebre: *Plantes del port* (Royo, 2008-2010). A continuació hi va haver la presentació de tres projectes web per a l'intercanvi d'informació botànica i etnobotànica, i dues comunicacions que tractaven sobre mètodes de recollida i anàlisi de dades, que a la vegada incitaven a la reflexió metodològica. L'avantprojecte de llei de la biodiversitat i el patrimoni natural de la Generalitat de Catalunya va ser fullejat amb ulls etnobotànics i va servir d'inici per al debat que va concloure la primera jornada.

La segona jornada va començar amb un bloc sobre estudis monogràfics de

■ La sala de les presentacions va estar molt concorreguda durant totes les comunicacions, tant al matí com a la tarda. JOAN VALLÈS

■ Durant la sortida de camp es van visitar els ullals de Baltasar, abans d'arribar a les platges del Delta, a Poblenou i a la Casa de Fusta, on es va servir el dinar. M. ÀNGELS BONET

plantes, on van tenir cabuda plantes tan conegudes com la pauma al Parc Natural dels Ports, la canya i l'ofici de canyisser a Horta de Sant Joan, el lledoner i el seu ús per a la fabricació de forques a la Noguera, i el timó i l'àrnica (i les espècies que a vegades es confonen amb aquest mateix nom), en territori de la Segarra. Es va parlar també de la mediterraneïtat d'una tisana molt antiga (anomenada *del Papa Luna*), del licor de beatamaria als

Ports i del coneixement i ús d'una palmera al nord del Brasil.

El bloc més extens de tots incloïa els estudis etnoflorístics, etnoecològics i d'antropologia mèdica. En total el formaren deu comunicacions, moltes de referides a territoris del Montsià. Concretament, es van exposar treballs relacionats amb l'aprofitament de les plantes per als infants del Montsià, les dones i la cura de la salut amb plan-

tes, les malalties infeccioses i el seu tractament amb plantes, remeis tradicionals propis del municipi d'Alcanar i l'aprofitament dels recursos vegetals al delta de l'Ebre. D'estudis etnobotànics i etnoecològics d'altres territoris se'n van presentar cinc: un de les Gavarres; un de l'illa de Formentera; un d'un poble de Madrid focalitzat en les plantes silvestres alimentàries; un de referit a horts d'alta muntanya, a la Vall Fosca (al Pallars Jussà), i un dins de l'antropologia mèdica, que va posar en qüestió la medicina rural a la Vall d'Aro i a la Costa Brava.

Els dos blocs següents van ser també de temàtica molt rica. El quart bloc tractava l'etnobotànica i l'alimentació. Dues de les comunicacions van aprofundir en l'elaboració de licors, un en les comarques alacantines i l'altre en territoris de l'Alt Empordà i l'alta vall del riu Ter. D'aquestes dues últimes localitzacions també se'n van estudiar les plantes comestibles i usades com a condiment, igual que en una altra comunicació que tractava les plantes aromàtiques al Pirineu i les connexions d'aquest àmbit gastronòmic amb la salut. L'existència d'una dieta mediterrània va ser debatuda en una ponència sobre l'alimentació i nutrició a Mallorca el segle XVII.

Per acabar, es pot dir que el cinquè bloc va ser el més variat. Amb el títol de «Fitonímia i etnobotànica simbòlica i artística», es van presentar nou treballs molt ben acollits pels assistents. Va començar el bloc amb una intromissió en els usos artesanals de l'escorça i la fusta a la Val d'Aran. Seguidament, dues ponències referides als noms de les plantes d'horta a Astúries i als fitònims al Vallès (amb especial èmfasi al Parc del Montseny i la vall del riu Tenes). L'etnobotànica artística i simbòlica va ser molt aplaudida per la seva originalitat. Es va buscar l'essència etnobotànica al còmic de *Tintin* i a les ombres dels arbres de l'estiu pirinenc, i també es va presentar

Assistents i ponents a les jornades a la seu del Museu Comarcal del Montsià.
PERE OLIVERAS

un estudi de la percepció de la natura i el paisatge a alguns indrets del Pallars Jussà. No podien faltar en aquest bloc, però, les relacions de la natura amb les arts plàstiques (sobretot l'escultura), els símbols i l'art... i la recerca de camins

EL BLOC MÉS EXTENS DE TOTS INCLOÏA ELS ESTUDIS ETNOFLORÍSTICS, ETNOECOLÒGICS I D'ANTROPOLOGIA MÈDICA

convergens que s'intueixen quan entrem en el món de la interacció, ben estreta, de la natura i qualsevol societat, també la nostra.

A banda de les comunicacions orals, però, es van poder visitar en les instal·lacions del museu dues exposicions itinerants relacionades amb aspectes etnobotànics. D'una banda, l'exposició

«Terminologia i variació geolingüística en els noms populars de plantes», basada en dades extretes del projecte *Recull de noms catalans de plantes* (Vallès, 2009), preparada pel Centre de Terminologia TERMCAT. D'altra banda, l'exposició de fotografies de flors i plantes de l'Alta Vall del Ter de Pere Barnola, fotògraf naturalista. També, a mode d'exemple d'algunes activitats tradicionals del Montsià i els Ports, es van exposar algunes peces d'artesanà relacionades amb plantes, per exemple peces fetes amb canya, amb bova i amb sisca (en diferents estadis de processament), així com algunes joguines de temps antics fetes amb matèries vegetals, pròpies dels infants de la zona.

Creiem que amb aquesta cinquena edició les Jornades d'Etnobotànica en Llengua Catalana ja es poden donar per consolidades. Amb la perspectiva